

Praag, rond 1600: Keizer Rudolf II, enige Nederlanders en Cornelis Drebbel¹
(Voordracht 27 Maart 1997 door Hubert van Onna)

Toen de Habsburger Keizer Rudolf II in 1583 het keizerlijke hof verplaatste van Wenen naar Praag, brak er een interessante tijd aan voor de Pragers. Met het hof kwam de hofhouding. Die omvatte naast een aantal bedienden, bestuurders en geestelijken, ook een groot aantal geleerden en kunstenaars. Van allerlei nationaliteiten. Ook bracht men de Spaanse cultuur mee; Keizer Rudolf groeide op in Spanje. De Boheemse en Moravische adel heeft die Spaanse invloed ondergaan; men trouwde ondermeer met Spaanse adel. Het aantal inwoners van Praag groeide tot ca. 50.000. Er was godsdienst-vrijheid, maar de contra-reformatie kwam al op gang met de vestiging van een aantal Jezuïeten in Praag. De Republiek der Verenigde Nederlanden bestond nog niet officieel, de oorlog met Spanje woedde daar volop. In Bohemen en Moravië, sinds 1526 in handen van de Habsburgers, volgde men die oorlog in de Lage Landen met grote belangstelling. Vele geleerden en kunstenaars vertrokken uit het oorlogsgebied Vlaanderen en vestigden zich elders, ondermeer in Bohemen.

Rudolfs voorganger, Keizer Maximiliaan II, die in 1576 overleed, had al een aantal Vlamingen en Nederlanders in dienst aan zijn hof in Wenen. Bijv. Clusius, de botanist, die door Rudolf werd ontslagen en Busbeques, die keizerlijk gezant was te Constantinopel. Hugo Blotius uit De Lier bij Delft was de bibliothecaris van Max en van Rudolf, tot zijn dood in 1608. Ook nam Rudolf een aantal Vlaamse en Nederlandse kunstenaars over van zijn voorganger: Philip de Monte was kapelmeester en met zijn medewerkers Jacob de Kerle en de organist Paul de Winde garandeerde hij het hoge peil van Rudolf's hofkapel.

• Rudolf II²

Rudolf II was waarschijnlijk een echte hypochonder. Een aantal malen tijdens zijn keizerschap had hij diepe depressies en was hij niet aanspreekbaar. Hij is nooit getrouwd maar had even goed een aantal kinderen bij zijn maitresses, zoals de dochter van Ottavio de Strada. Deze De Strada familie was ook van Vlaamse afkomst. Ottavio was antiquair en adviseerde over kunst aankopen.

Rudolf wordt wel verweten dat hij nauwelijks tijd aan regeren besteedde, maar des te meer met alchimisten en allerlei occulte figuren en artsen, zoals, sinds 1604, Rudolf's lijfarts Anselmus de Boodt uit Brugge. Men moet die fascinatie van Rudolf wel in het licht zien van het tijdsbeeld. Magie, occultisme, astrologie en alchimie hoorden bij het leven. De steen der wijzen, goud maken en het levens elixer waren de onderwerpen van studie. De kunst was een communicatie medium; met veel symbolische elementen.

Rudolf besteedde veel tijd aan zijn Kunstkammer. Hij bestelde schilderijen bij zijn eigen hofschilders en kocht fraaie stukken in het buitenland. Daarnaast stimuleerde hij de wetenschappen. Befaamde geleerden aan zijn hof in Praag waren bijv. Tycho Brahe, sinds 1599 hofastronoom en astroloog en Johannes Kepler, de opvolger van Tycho, schrijver van *Astronomia Nova* en Rudolfijnse tabellen, waarin de loop van de toenmaals bekende planeten werden beschreven. Copernicus, de Poolse geestelijke Kopernick gaf posthuum, ca. 50 jaar daarvoor, zijn revolutionaire boek over de aarde en het heelal uit.

* het Maniërisme

Tijdens Rudolfs regering kwam de kunstvorm, het maniërisme (Italiaans: maniera=stijl; stroming tijdens laat-Renaissance en aankomende Barok) tot grote bloei. Waarschijnlijk kent u de portretten van Rudolf van de hand van Guiseppe Arcimboldo; het gezicht van Rudolf wordt opgebouwd uit fruit en groenten.

RUDOLF II,
(1552 – 1612.)

¹ Bron: Bohemen en de Nederlanden in de zestiende eeuw, van Mevrouw Nicolette Mout, Universitaire Pers 1975, Leiden. (helaas uitverkocht)

² Rudolf II and his world; a study in intellectual history (1576 - 1612); R.J.W. Evans

Zijn hofhistoricus was Jacob Typotius uit Brugge, een vriend van de Deense astronoom Tycho Brahe. Tijdens zijn regeringsperiode drongen de Turken op naar Wenen. In Holland zei men 'liever Turks dan Pabst', maar Rudolf moest het Heilige Roomse Rijk daadwerkelijk verdedigen, nadat de Turken in 1591 weer een offensief ontketenden. De overwinningen van Rudolf op de Turken werden in prenten en schilderijen met veel symbolische verwijzingen naar de grootheid en wijsheid van keizer Rudolf vastgelegd.

- Nederlandse en Vlaamse Schilders in Praag

Praag werd aan het einde van de eeuw het middelpunt van de handel in schilderijen van Nederlandse schilders. Er werden een aantal schildersgilden opgericht, waarvan de ca. 50 hofschilders geen lid waren. De meeste schilders woonden in de Mala Strana, in de nabijheid van het paleis. Hans de Monte en Bartholomeus Spranger, die samen met Carel van Mander -bekend van zijn Schildersboek- een erepoort voor de intocht van 24 jarige Rudolf II in 1576 in Wenen ontwierpen, waren favorieten van Rudolf. Spranger had een atelier in de Hradcany. Dagelijks bezocht Rudolf hem daar en besprak hij de erotisch-maniëristische schilderijen, die voor Rudolfs Kunstkamer bestemd waren. In 1588 werden hij en zijn broer door Rudolf in de adelstand verheven. Rond 1590 werden er een groot aantal Nederlands/Vlaamse kunstenaars aangetrokken. Ondermeer Joris Hoefnagel, die een boek met bestaande en mythische dieren uit de Oude en de Nieuwe wereld voor Rudolf tekende. Dirck de Quade van Ravesteyn schilderde enkele malen Rudolfs's portret. Pieter Stevens uit Mechelen en zijn volledig ingeburgerde zoon Anton Stevens von Steinfels namen een vooraanstaande plaats in in het schildersgilde en hof. Hans van Aken werd in Italië geschoold door Nederlandse schilders, zoals Matthijs Bril en Joris Hoefnagel; Van Aken werd een belangrijk man en was tevens als diplomaat voor de keizer actief. Zo schilderde hij de portretten van enige huwelijks-kandidaten van Rudolf in Italië en kocht hij kunstwerken voor Keizers Kunstkamer. Hij kreeg van Rudolf bezittingen in Bohemen, bij Melnik, en leefde met zijn vrouw, de dochter van de componist Orlando di Lasso op de burcht. In dezelfde tijd kwam de Haagse beeldhouwer Adriaen de Vries aan het hof; in 1601 kwam hij als 'Kammerbildhauer' in vaste dienst met een hoog salaris. Hans Vredeman de Vries en zijn zoon Paul waren ook enige tijd actief in Praag. De etser en illustrator Egidius Sadeler uit Antwerpen en een aantal familieleden werden Pragers.

- De Edelsmeden

Hans Vermeyen (Van der Meyden) was van 1597 tot 1606 in hofdienst. Waarschijnlijk maakte hij Rudolf's beroemde kroon. Paulus van Vianen werd in 1603 tot hof-goudsmid in Praag benoemd. Paulus was bevriend met Van Aken en Vermeyen. De hofjuwelier Jobst van Brussel wordt in 1617 ingeburgerd in Mala Strana, met als getuigen de hofschilder Joris Hoefnagel en de bankier Hans de Witte.

- De Kooplieden

De Kooplieden van Nederlandse afkomst, die zich in Praag vestigden, hadden vaak een persoonlijk privilege, dat was vastgelegd in de 'frajbrif'. Dat privilege hield in dat men bepaalde goederen en gros of en detail mocht importeren en verkopen. De handelaar had tevens vaak gedeeltelijke vrijstelling van import-heffingen. Dat laatste voordeel verviel als men burger werd; daarom staan er weinig Nederlandse handelaars in de Praagse Burgerboeken opgenomen. Die, uit Zuid- en Noord Nederland afkomstige handelaars importeren bijv. Linnen, juwelen, kruut en wapentuig, geneesmiddelen en kleurstoffen, specerijen en zuidvruchten en Italiaanse wijnen.

De belangrijkste kooplieden waren Nicolaas Snouckaert, die rond 1600 in Praag opduikt. Hij verkoopt luxe waren en ook munitie en wapens vanuit zijn zaak in Mala Strana. Zijn medewerker, Hans de Witte uit Antwerpen, die in 1603 in Praag arriveert, wordt in 1612 zijn compagnon en neemt daarna de business over. De Witte wordt de belangrijkste hofkoopman en bankier van Praag. Uiteindelijk wordt hij de belangrijkste bankier van Midden Europa; hij blijft actief na de Slag van de Witte Bergen in 1620 en wordt door Keizer Ferdinand in e adelstand verheven. Ook financierde hij Wallenstein. De Witte bood vaak financiële steun aan kunstenaars, die in de problemen waren gekomen, bijv. Omdat zij hun salaris niet betaald kregen. Vooral na de dood van Rudolf was er een grote betalingsachterstand: Adriaen de Vries heeft in 1622 nog een vordering van 10.000 gulden op de Hofkammer.

- Cornelis Drebbel (Alkmaar 1572 - Londen 1633)
Wellicht de kleurrijkste Nederlander aan het hof van Rudolf was de Alkmaarder Cornelis Drebbel, die in October 1610, op uitnodiging van de Keizer, in Praag aankomt. Hij vertrekt alweer in 1612, na de dood van Rudolf. Cornelis, met vrouw en 4 kinderen, was al wereldberoemd als ontwerper en constructeur van het Perpetuum Mobile, dat hij waarschijnlijk ook aan Rudolf heeft getoond. Drebbel was getrouwd met een zuster van de etser Hendrik Goltzius uit Haarlem. Goltzius had veel invloed ondergaan van Spranger. Drebbel was in 1604 uit Nederland vertrokken en in Londen actief als leraar van kroonprins Henry. Daarnaast werkte hij als voorbode van een nieuwe tijd, aan allerlei zaken, 'tot nut der mensheid'. Zoals een zonne-energie stelsel voor Londen. Hij maakte verrekijkers en is waarschijnlijk de uitvinder van de microscoop geweest, hij bouwde hete lucht ovens, die door het leger te velde van Prins Maurits werden gebruikt, hij ontwierp broed machines, pompen voor mijnen, etc.. Zijn huzarestuk is wellicht zijn duikboot, die in 1620 van de Tower bridge naar Greenwich voer; onderwater, met als voortstuwing 12 roeiers. De lucht werd ververst, dankzij een 'fierie spirit', die door Drebbel was ontwikkeld door *de kracht van salpeter te breken met water*. Na de afzetting van Rudolf door Matthias, worden een aantal alchimisten en uitveters ter dood gebracht. Het verhaal gaat, dat Cornelis Drebbel ook gevangen was gezet en voor zijn leven moest vrezen. Toen Matthias op een dag bij zijn zieke broer op bezoek ging, zei Rudolf:

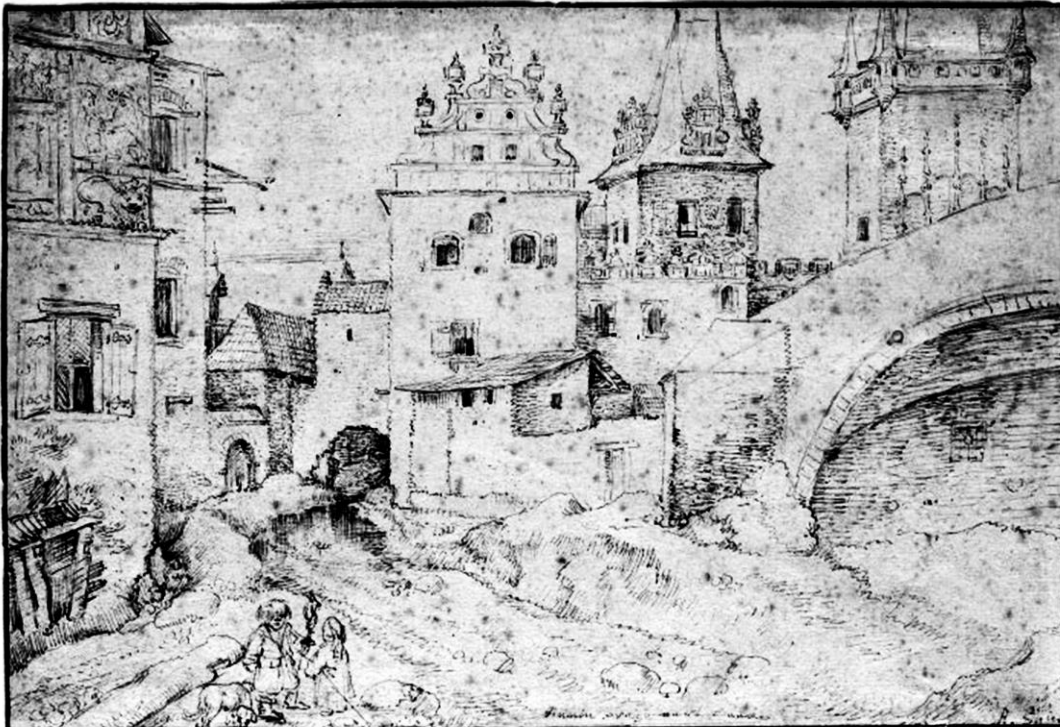
CORNELIS DREBBEL,
(1572 – 1633.)

"Ik zie de schavotten buiten en ik hoor over de executies, die je laat uitvoeren; ik smeeke je, breng niet een van s'werelds wijste mensen om: Cornelis Drebbel".

Prompt wordt Cornelis vrijgelaten, hij krijgt zijn honorarium uitbetaald en een vrijgeleide van de Keizer. Spoorslags vertrekt hij met zijn gezin naar Londen, waar hij binnen tien dagen arriveert.

- Tot slot

In 1611 neemt de broer van Rudolf, Matthias, de troon en kroon van Bohemen over. Matthias was in 1578 een korte tijd als troonpretendent van de Nederlanden actief. In 1612 overlijdt Rudolf. Tot 1619 blijft hij aan de macht. Die tijd staat in het teken van de reformatie tegen de contra-reformatie. Dan komt het jaar 1620, de slag bij de Witte Berg; de contra-reformanten, de Habsburgers winnen; de Winterkoning, Frederik V van de Palts, verliest en vlucht naar Den Haag. De gevolgen voor Bohemen zijn desastreus; de adel sneuvelt of vertrekt in ballingschap; hun bezit wordt onteigend; een nieuwe elite neemt bezit van de oude rechten en landen; een agressief rooms-katholicisme geeft geen ruimte meer aan humanistische denkbeelden.

*Roelandt Savery
Auf der Insel Kampa
unter der Karlsbrücke
Federzeichnung, 16,5 x 24,0 cm
Prag, Nationalgalerie,
Graph. Sammlung
Inventar-Nr. K 37440*

Tot slot

Een citaat uit Francis Bacon's boek
"The Great Instauration"
(de grote vernieuwing)

vertolkt precies in welke context
Cornelis Drebbel's doen en laten past:

*"laat ons hopen, dat de mensheid geholpen kan worden
en in staat is tot het bedenken en vervaardigen van een
aantal (uit)vindingen, die van nut zijn bij het
onderdrukken van de noden en het voorkomen van de
ellende van de mensheid"*